

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN VE SURİYELİ GİRİŞİMCİLERİN DİASPORA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

EVALUATION OF SYRIANS AND SYRIAN ENTREPRENEURS IN TURKEY ON CONTEXT OF DIASPORA APPROACHES

Murat KAYALAR¹, Savaş YILDIZ²

Öz

Bugünkü anlamında diaspora kavramının varlığından söz edebilmek insanlık tarihi kadar eski olan göç kavramının varlığına bağlıdır. Tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler ve değişimler diaspora kavramının geçmişteki klasik dar anlamından sıyrılarak daha kapsamlı bir anlama sahip olmasına imkan vermiştir. Günümüzde hem klasik diaspora yaklaşımına hem de modern diaspora yaklaşımına uyan örneklerle rastlamak mümkündür. 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı yüzyılın en önemli göç olaylarından birisine neden olmuştur. Arap Baharı'nın etkisiyle milyonlarca Suriyeli başta Türkiye olmak üzere farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Resmi kaynaklara göre bugün Türkiye'de 3,5 milyon civarında Suriyeli sığınmacı vardır. Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler ve Suriyeli girişimci diaspora yaklaşımları açısından değerlendirilmiştir. Var olan bilgiler ve elde edilen bulgulara göre Türkiye'deki Suriyelilerin ve Suriyeli girişimcilerin Klasik Diaspora Yaklaşımına örnek oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Suriyeli Girişimciler, Diaspora Girişimcilik

Abstarct

Existence of the "diaspora" concept in today's sense depends on the existence of the concept of "migration" which is as old as human history. The developments and changes that have taken place in the historical process, have allowed the diaspora concept to have a more comprehensive meaning by getting out of the classical narrow meaning of the past. Today, it is possible to find examples that fit both the classical diaspora approach and the modern diaspora approach. The Arab Spring, which started in Tunisia in 2010, caused one of the most important migration events of the century. Millions of Syrians have been forced to migrate particularly to Turkey and other countries by the affects of Arab Spring. According to official sources today there are about 3.5 million Syrian refugees in Turkey. In this study -utilized from the

¹ Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, kayalar@mehmetakif.edu.tr

² Dr., savasyildiz77@gmail.com

doctoral dissertation "Diaspora Entrepreneurship: Entrepreneurs Profile of Syrians in Turkey" - Syrians and Syrian entrepreneurs in Turkey are evaluated on basis of diaspora approaches. According to the existing information and findings, it is reached that the Syrians and Syrian entrepreneurs in Turkey set and example for Classical Diaspora Approach.

Keywords: Diaspora, Syrian Entrepreneurs, Diaspora Entrepreneurship

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan “göç” ve “göçmen” kavramları insanlığın kaderini belirleyen en önemli sosyal olgulardan birisidir. İnsanların bireysel, gruplar halinde veya kitlesel olarak kendi arzularıyla (ekonomik, eğitim, daha iyi bir yaşam hayali gibi nedenlerle) veya çeşitli zorlayıcı (kıtlık, salgın hastalık, kuraklık, savaş gibi) nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek anavatanları içinde başka bölgelere veya sınır ötesi göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri tarihi süreç içerisinde çeşitlenmiştir. Eski Yunanca’da “ile, sonucunda” anlamına gelen “dia” ve “saçılmak, dağılmak” anlamına gelen “speiro” sözcüklerinin birleşmesinden oluşan “diaspora” kavramı, dilimizde “kopuntu” kelimesiyle karşılık bulmuştur. Kökeni itibarıyla botanik bilimiyle ilgili olmasına rağmen, zaman içinde “diaspora” kavramı gerçek anlamından uzaklaşarak tarihi süreç içinde insanların çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları topraklardan ayrılarak başka coğrafyalara yerleşen insan topluluklarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Coğrafi konumu nedeniyle Asya ve Avrupa arasında yer alan ülkemiz tarih boyunca birçok göç hareketine şahit olmuştur. En son Aralık 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılan yönetim karşıtı protesto gösterileri birçok Ortadoğu ve Afrika ülkesini etkilemiştir. Arap Baharı’ndan etkilenen ülkeler arasında yer alan Suriye’de halk gösterilerinin rejim tarafından şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılması ülkede iç savaşın başlamasına ve birçok Suriyelinin kendi ülkeleri içinde daha güvenli başka bölgelere veya komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bugün, ülkelerindeki iç savaştan kaçarak farklı ülkelere göç etmek zorunda kalan 3.5 milyondan fazla Suriyeli Türkiye’de geçici koruma kapsamında hayatlarına devam etmektedirler.

2. GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇ TÜRLERİ

“Diaspora” kavramının temelinde “göç” kavramının yer aldığı kabul etmek yanlış bir yaklaşım olmaz. İnsanın daha iyi bir hayat sürdürme çabasında önemli bir yere sahip olan göç; ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerle bireysel ya da kitle halinde yer değiştirme eylemi olarak tanımlanabilir (Şahin, 2001: 59). Bir başka tanımda ise göç; bireylerin/ailelerin herhangi bir nedenden dolayı gelecek yaşantılarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek amacıyla, yaşadıkları bir bölgeden bir başka bölgeye yapmış oldukları coğrafi nitelikli bir yer değiştirme olayı olarak ifade edilmiştir (Bülbül ve Köse, 2010: 77). Göç kavramını, bireylerin yaşadıkları mekânları terk ederek, yerleşmek amacıyla başka bir yere doğru gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareketi olarak tanımlayan Ağır ve Sezik (2015: 98), göçün nedenlerinin yaşanılan ülkedeki baskı, zulüm gibi siyasi nedenler olabileceği gibi ekonomik ve doğal sebeplere de dayanabileceğinin altını çizmişlerdir. Göç tarihi incelendiğinde, göçlerin çoğunun kitlesel bir biçimde ve bir zorunluluktan dolayı gerçekleştiği görülmektedir. Tarihi süreç içerisinde “zorunlu” ve “gönüllü” biçimde gerçekleşen göçleri açıklayan Oran (2009; 72)’a göre;

- a) *Zorunlu göç*; dini ve siyasi nedenlerden dolayı insanların yaşadıkları yerlerden atılmaları sonucu oluşan göçü ifade etmektedir.
- b) *Gönüllü göç*; ticaret yapmak, çalışmak, sistematik kolonizasyon sonucunda meydana gelen göçü ifade etmektedir.
- Aksoy (2012: 294-295), ortaya çıkış nedenlerine göre de göç türlerini altı başlık altında ele almıştır:
- c) İklim koşulları ve doğa olaylarının neden olduğu, *iklim kaynaklı göçler*,
- d) Bireylerin daha iyi bir iş ve gelire bağlı olarak daha iyi bir yaşam arzusundan kaynaklanan, *ekonomik kaynaklı göçler*,
- e) Savaş, terör, siyasi rejim farklılıkları, siyasi baskı gibi hayati açıdan tehdit oluşturan olayların neden olduğu, *siyasal kaynaklı göçler*,
- f) Eğitim için geçici bir süreliğine gerçekleştirilse de sonrasında gidilen ülkeye yerleşmeyle sonuçlanabilecek, *eğitim kaynaklı göçler*
- g) Eğitim kaynaklı göçün devamı niteliğinde olan ve az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin nitelikli ve alanında uzman bireylerinin daha iyi çalışma koşulları, gelir ve statüye sahip olma arzusuyla gerçekleşen, *beyin göçü*,
- h) İş hayatını sonlandırıp emekli olduktan sonra hayatını başka bir ülkede ya da bölgede geçirmek isteyen bireylerin gerçekleştirdikleri, *emekli göçü*.
- Gürel (2001) ise göç edenlerin sayısına göre bireysel, kitlesel ve zincirleme olmak üzere göç türlerini üç gruba ayırmıştır. Buna göre;
- a) *Bireysel göç*; bireyin kişisel kararı sonucunda yine kendi beceri ve birikimiyle yaptığı göçtür.
- b) *Kitlesel göç*; ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan bir travma yaşandığında toplumun tüm katmanlarını kapsayan göçtür.
- c) *Zincirleme göç ise*; bireylerin göç edilecek yer hakkında sahip oldukları fikirlerinin ve üyesi oldukları ve göç kararını alan grubun etkisiyle gerçekleşen göç türüdür (aktaran Ağır ve Sezik, 2015: 98).

Göç türlerini ortaya koymaya yönelik yapılan bu açıklamalar ışığında Suriye'den Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin gerçekleştirdikleri göç hareketi isteğe bağlı olup olmamasına göre "zorunlu", ortaya çıkış nedenine göre "siyasi kaynaklı", katılımcı sayısına göre "kitlesel" ve göç hareketinin gerçekleştiği sınırlar açısından değerlendirildiğinde de "uluslararası göç" özelliklerine sahip olduğu söylenebilir.

3. DİASPORA KAVRAMI

M.Ö 5. yüzyılda Sofokles, Herodotos ve Tukidides tarafından kullanılmaya başlanan "diaspora" kavramı (Dufoix, 2011: 17), yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, anlamı ve içeriği hâlâ tartışılmaktadır (Yaldız, 2013: 289). Etimolojik açıdan incelendiğinde eski Yunanca'da "ile, sonucunda" anlamına gelen "dia" ve "saçılmak, dağılmak" anlamına gelen "speiro" sözcüklerinin birleşmesinden oluşan "diaspora" kavramı, dilimizde "kopuntu" kelimesiyle karşılık bulmuştur. Gerçek anlamıyla

kullanıldığında; “bir şeyin dağılması, saçılması ve toprak üzerine atılan tohumların farklı noktalara dağılması, saçılması” anlamına gelmektedir. Bu nedenle “diaspora” kavramı botanik bilimiyle ilgilidir (Parladır ve Özkan, 2014: 105). Kökeni itibariyle botanik bilimiyle ilgili olmasına rağmen, zaman içinde “diaspora” kavramı gerçek anlamından uzaklaşarak tarihi süreç içinde insanların çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları topraklardan ayrılarak başka coğrafyalara yerleşen insan topluluklarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır (aktaran Özocak, 2014: 1). Tarihsel süreç içinde çeşitli nedenlerden dolayı yaşanan insan hareketliliğinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan “diaspora” kavramı, günümüzde çeşitli nedenlerle yaşanan küresel göçler nedeniyle önemini ve anlamını korumaya devam etmektedir. Ember ve Skoggard (2005), anlam genişlemesi yoluyla birçok olgunun karşılığı haline gelen “diaspora” kavramının; ilk dönemlerde Filistin dışında yaşayan Yahudilerin, yerinden edilmiş Afrikalıların, sürgüne gönderilen Ermenilerin ve ülkesinden uzakta yaşayan Çinlilerin “yerinden edilmişlik” deneyimlerini ifade etmek içinde kullanıldığının altını çizmişlerdir (aktaran Kaya ve Uğurlu, 2014: 196). Tölölyan’a (1991) göre; artık “diaspora” kavramı sadece “sürgün” ve “dağılma” gibi dar anlamda değil, “göçmen”, “vatansız”, “mülteci”, “misafir işçi”, “sürgün topluluğu”, “yurt dışı topluluğu”, “etnik topluluk” gibi terimleri de kapsayan daha geniş bir anlambilimsel alana karşılık gelmektedir (aktaran Yıldız, 2013: 290). Nitekim, Birleşmiş Milletlerin 2016 yılında yayınladığı “Uluslararası Göçmen Raporu 2015” başlıklı raporda, anavatanları dışında yaşayanları “diaspora” olarak ifade etmiş ve aynı raporda diaspora büyüklükleri açısından ülke sıralamasına yer vermiştir. Buna göre, 16 milyon Hintli; 12 milyon Meksikalı; 11 milyon Rus; 10 milyon Çinli; 7 milyon Bangladeşli; 6 milyon Pakistanlı ve Ukraynalı; 5 milyon Filipinli, Suriyeli, Afgan ve İngiliz; 4 milyon Polonyalı, Kazak, Alman ve Endonezyalı; 3 milyon Romen, Mısırlı, Türk ve Amerikalı anavatanları dışında farklı ülkelerde hayatlarını devam ettirmektedir (UN, 2016: 18). BM’in söz konusu raporda ülkesi dışında yaşayanları diaspora olarak tanımlaması “diaspora” kavramının zaman içinde yaşanan gelişme ve değişimlere paralel olarak tanımının da değişime uğradığını kanıtlar niteliktedir.

4. DİASPORA YAKLAŞIMLARI

Diaspora kavramıyla ilgili iki yaklaşım vardır. Birincisi; geleneksel ya da eski tip olarak adlandırılan “klasik diaspora” yaklaşımı, ikincisi; “modern diaspora” yaklaşımıdır. Robin Cohen, James Clifford ve William Safran gibi diaspora araştırmacılarının üzerinde durdukları klasik diaspora yaklaşımına göre insanlar, zorunlu bir nedenden dolayı yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Yerleştikleri coğrafyada mevcut olan kültür ile kendi kültürleri arasında kesin sınırlar mevcuttur ve bir gün anavatanlarına dönecekleri inancına sahiptirler (Ulusoy, 2015: 59). Bu açıdan bakıldığında, klasik diaspora için başat kabul edilen Yahudi diasporası, Yahudi diasporasına benzerliği nedeniyle Afrika Diasporası (ABD topraklarına sürülen Afrikalı siyahiler), Filistin Diasporası (İsrail’in devletleşmesi sonucunda dağılan Filistinliler), İrlanda Diasporası (Britanya’dan, İngilizler tarafından kovulan İrlandalılar) ve Ermeni Diasporası (ABD, Fransa, Ortadoğu’ya dağılan Ermeniler) klasik diaspora yaklaşımına örnek olarak verilebilirler (Özocak, 2014: 3). Bir diaspora araştırmacısı olan William Safran (1991) diasporayı; “tarihi anavatanından talihsiz bir sebeple kovulmuş, kendi anavatanında ya da diğer yerlerde yaşayan vatandaşlarına karşı sadakatini korumuş, kendi etnik kimliğinin de bilincinde olan toplum” biçiminde tanımlamıştır (aktaran Ulusoy, 2014: 212). Safran (1991), sadece anavatan dışında yaşamının diasporanın oluşması için yeterli

olmadığını, bunun yanı sıra parçası olduğu halkını, kültürünü, tarihini, örf ve adetlerini tanımak ve hatırlamak gerektiğini de ileri sürmüştür (aktaran Yıldız, 2014: 50). Safran (1991), diasporaların sahip oldukları ortak özellikleri altı maddede toplamıştır. Bunlar (Kaya ve Uğurlu, 2014: 197);

- a) Travmatik bir sebeple anavatandan ayrılarak en az iki ya da daha fazla farklı bölgelere dağılmak,
- b) Terkedilen anayurda özgü ortak bir hafıza ve görüşün muhafaza edilmesi,
- c) Yerleştikleri toplum tarafından tam anlamıyla kabul görmeme ve o toplumun hiçbir zaman bir parçası olamayacakları inancı, bir başka ifadeyle göç edilen yerdeki topluma yabancılaşma,
- d) Koşullar elverişli hale geldiğinde anavatana geri dönme isteği ve düşüncesine sahip olma,
- e) Bireylerin, terkedilen anavatanın korunması, yapılandırılması, güvenliği ve başarısına kendilerini adanmaları,
- f) Ayırt edici özelliklerin güçlü olduğu ve ortak tarih ve ortak kader inancını temel alan güçlü bir etnik grubu olma.

Safran'ın bahsettiği bu özellikler, Yahudi diasporasının 20. yüzyılın başlarındaki durumuyla örtüşmektedir. Fakat günümüzde Çin diasporası, Meksika diasporası, Afrika diasporası olarak adlandırılan diasporaların yanı sıra Yahudi diasporası Safran'ın bahsettiği diaspora özelliklerinden olan anavatana geri dönme düşüncesine sahip olma, ev sahibi toplum tarafından kabul edilmeme gibi bir inanca sahip olma özelliklerini taşımadığı görülmektedir (Yıldız, 2013:303) . Safran'ın klasik diaspora yaklaşımını daha da genişleten Robin Cohen'in (1996: 515), klasik diaspora yaklaşımı kapsamında belirlediği özellikler şunlardır;

- a) Anayurttan genellikle trajik bir şekilde ya da iş aramak, ticaret veya kolonyal amaçlar gibi nedenlerle ayrılarak en az iki veya daha fazla yabancı ülkeye dağılma,
- b) Anavatanlarına ilişkin yaşamlarının, tarihlerinin ve başarılarının da içinde yer aldığı ortak bir hafıza ve mite sahip olmak,
- c) Anayurdun idealize edilmesi,
- d) Anavatana geri dönüş hareketlerinin heyecan yaratması,
- e) Güçlü bir etnik grup bilincine sahip olma,
- f) Ev sahibi toplumlarla ilişkilerin sorunlu olması,
- g) Diğer ülkelerdeki soydaşların birbirlerine sempatiyle yaklaşmaları ve dayanışma içinde olmaları,
- h) Hoşgörülü ev sahibi devletlerde, daha iyi bir yaşam kurma ihtimali.

Cohen'in bahsettiği dokuz özellikten iki tanesi diaspora toplumlarının günümüz şartlarında daha net analiz edilebilmesi için önem arz etmektedir. Bu özelliklerden birincisi; diaspora kavramının sadece "anavatandan trajik bir biçimde ayrılma" durumunda gerçekleşmeyeceğini, "ticaret, iş ve kolonyal amaçlarla anavatandan ayrılma" sonucunda da oluşabileceğini savunmuştur. Nitekim günümüzde diaspora toplumların oluşmasında siyasi, ekonomik ve toplumsal nedenler, trajik nedenlere nazaran daha fazla ön plandadır. İkinci özellik ise; bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ışığında diaspora

toplumlarının “diğer ülkelerde yaşayan soydaşları ile iletişim ve dayanışma içinde olması” ile ilgilidir (Yaldız, 2013: 304). Günümüzde özellikle twitter, facebook gibi sosyal ağlar aracılığıyla uzak coğrafyalardaki soydaşlar birbirleriyle iş birliği ve iletişim içinde olabilmeye imkânına sahiptirler. Kurtoğlu’na (2005: 10) göre; 1980’lerden itibaren başlayan teknolojik gelişmeler sayesinde diaspora toplumlari terk ettikleri anavatanlarıyla bağlarını güçlendirme imkânı bulmuştur. 1990’li ve 2000’li yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde göçlerin nedenlerinde yaşanan değişimler diaspora kavramının anlam bakımından çeşitlenmesine yol açarak diaspora anlayışına yeni boyutlar kazandırmıştır. Dolayısıyla, Kurtoğlu’nun (2005) bu düşüncesinden yola çıkılarak, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler neticesinde artan sınır ötesi iletişim ve değişimin ülkeler arası sınırları kaldırması, modern diaspora anlayışının ortaya çıkmasının temel nedeni olduğu söylenebilir. Nitekim Reis (2004: 46) klasik diasporayı, Yahudilerin, Filistinlilerin, Afrikalıların ve Ermenilerin durumlarında olduğu gibi anavatanı terk edişii büyük oranda “sürgün” ile ilişkilendirmektedir. Ancak, bu durum göç edenler açısından anavatandan kesin bir kopuş anlamına da gelmemektedir. O’na göre, küreselleşmenin etkisiyle yeni bir boyut kazanan diaspora anlayışı, klasik diasporanın ifade ettiği dar anlamdan sıyrılarak daha geniş diasporik toplumlari da kapsamaktadır. Modern diasporaya göre, insanların anavatanlarından koparak başka coğrafyalara göç etmelerinin nedenleri klasik diaspora anlayışına göre daha çeşitlidir. Dolayısıyla, modern diaspora yaklaşımına göre; anavatandan ayrılışın nedeni, klasik diaspora yaklaşımında olduğu gibi tamamen “trajik”, “travmatik” bir nedene dayanması gerekmemektedir. Modern diasporaya göre; anavatanı terk edişinin nedeni çoğunlukla bireylerin eğitim, iş ya da uzaktaki akrabalarına katılma arzusu gibi kendi hür iradeleriyle yaptıkları seçimlere dayanmaktadır (Yaldız, 2014: 51). Dolayısıyla modern diaspora yaklaşımında, geri dönüş düşüncesinden uzak ve yeni toprakları kendisine anavatan kabul etmiş toplumsal gruplar söz konusudur (Kaya, 2000: 62). Nitekim 16 Mart 1988 tarihinde Saddam Hüseyin’e bağlı güçler tarafından İran sınırında bulunan Halepçe kasabasına atılan kimyasal bombalarla 5 bin Kürt’ün hayatını kaybetmesi sonucunda 500 bin Kürt Türkiye’ye göç etmiş ancak Irak’taki yeni yapılanma üzerine 1992 yılında Kuzey Irak’a geri dönmüşlerdir. Kürtlerin söz konusu göç hareketinin trajik bir nedenden dolayı gerçekleşmesi ve anavatandan tamamen kopmayarak ülkelere geri dönmeleri dikkate alındığında klasik diaspora yaklaşımına göre değerlendirilebilecek bir örnek teşkil etmektedir. 31 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ve Almanya arasında imzalanan “İşgücü Anlaşması” ile ülkemizden Almanya’ya uzanan göç bir milat niteliğindedir. Bu anlaşma çerçevesinde 6800 kişi çalışmak amacıyla Almanya’ya gitmiştir. (Genel, 2014: 306). Türkiye’den Almanya’ya göç eden Türklerin göç nedeni trajik bir nedenden uzak olarak kendi hür iradelerine dayanmaktadır. Bugün Almanya’da yaşayan azınlıklar arasında Türklerin ilk sırada yer alması ise o dönemde ve sonrasında Almanya’ya çalışmak amacıyla giden ilk neslin ve sonraki nesillerin anavatanı geri dönme düşüncesine sahip olmadığını dolayısıyla Almanya’ya işçi olarak gidenlerin modern diaspora yaklaşımına uygun bir örnek olduğu söylenebilir.

5. DİASPORA GİRİŞİMCİLİK

Yaşanan uluslararası göç neticesinde, farklı etnisite, ırk ve milletlere ait insanlar göç ettikleri ülkelerin ekonomilerinde hem çalışan hem de iş sahibi olarak yer almaya başlamışlardır. Bu süreçte coğrafya, yönetim bilimi, sosyoloji ve ekonomi gibi alanların yeni konusu olarak ortaya çıkan “etnik

girişimcilik”, “göçmen girişimciliği”, “azınlık girişimciliği” gibi kavramlara (Yavuzcan, 2007: 14) ek olarak son zamanlarda sosyal ve akademik alanda artan önemine rağmen yeterince araştırılmamış olan “diaspora girişimcilik” (Harima, 2014: 68; Ojo, 2013; Bolt, 1997; Newland ve Tanaka, 2010) kavramı da alanyazında yer almaya başlamıştır.

Diaspora girişimciliği kavramıyla ilgili olarak Harima (2014: 67) “diaspora olarak kabul edilebilecek topluluklara mensup bireyler tarafından gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetleri” olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımda ise diaspora girişimcilik; kendi ülkeleri dışında bulunan ve buldukları ülkede girişimci olan tüm göçmenler” şeklinde ifade edilmiştir (Wolff ve Opoku-Owusu, 2016: 2). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi “diaspora” kavramının hem “göç” hem “etnisite” hem de “azınlık” kavramlarıyla ilişkili olmasından dolayı “etnik girişimcilik”, “azınlık girişimciliği” ve “göçmen girişimciliği” kavramlarıyla da iç içedir. Dolayısıyla, Türkiye’ye Suriye’den özellikle Nisan 2011’den sonra travmatik ve trajik bir nedenden (siyasi istikrarsızlık nedeniyle yaşanan iç çatışmalar) kaynaklanan göçün yaşanması; göç edenlerin farklı etnik gruplardan oluşması; Türkiye’deki veya bir başka ülkedeki Suriye vatandaşlarının ev sahibi ülkede sayıca az olmaları ya da din, dil, ırk, kültür açısından çoğunluktan farklı olmaları, bir başka ifadeyle azınlık durumunda olmaları onların Yahudi veya Ermeni’lerde olduğu gibi diaspora toplumu olarak değerlendirilmesine imkân vermektedir.

6. DIASPORA YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER VE SURİYELİ GİRİŞİMCİLER

Suriye’de siyasi istikrarsızlık sonucunda Mart 2011’de başlayan ve günümüzde devam etmekte olan iç çatışmalar nedeniyle milyonlarca insan anavatanlarını terk ederek daha güvenli olan komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye ile en uzun sınır komşusu olan Türkiye de Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye’de yaşanan iç çatışmalar nedeniyle anavatanlarını terk etmek zorunda kalanlara kapılarını açmıştır. İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi genel Müdürlüğü’nün 5 Nisan 2018 tarihli verilerine göre bugün Türkiye’de Geçici Koruma kapsamındaki kayıtlı Suriyeli sayısı 3.572.5652’tir (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik). AFAD’ın 2013 yılında yayınladığı “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları” başlıklı çalışmada, hem kamp içindeki hem de kamp dışındaki Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak araştırılan konulardan birisi de sığınmacıların Suriye’den ayrılış nedenleri olmuştur. Elde edilen verilere göre oluşturulmuş olan Tablo-1’de Suriyelilerin ülkelerini terk etme nedenleri sırasıyla; güvenlik nedenleri, siyasi nedenler, ekonomik nedenler, sağlık nedenleri ve diğer nedenler şeklinde sınıflandırılmıştır. Klasik diaspora yaklaşımı ile modern diaspora yaklaşımı arasındaki temel farklardan birisini ortaya koyan, “göç nedenlerinin bir “trajik, travmatik” nedene dayanıp dayanmadığı” göz önüne alındığında, kamp içinde veya kamp dışında yaşayan ve anavatanlarını terk etmiş olan Suriyeli sığınmacıların göç nedenleri farklı başlıklar altında değerlendirilmiş olsa da her bir nedenin kökeninde siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan iç savaş olduğu açıktır. Çünkü Suriye’den Türkiye’ye ferdi kaçışların dışında en son göçün yaşandığı 1967 yılı ve (http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleesel-akinlar_409_558_559) Nisan 2014 yılı arasında Suriye’de herhangi bir siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan iç savaşın yaşanmamış olması ve 2014 Nisan ayından sonra Türkiye’ye Suriye’den göçün başlamış olması göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’deki Suriyelilerin

zorunlu nedenlerden dolayı ülkelerini terk ettikleri söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Suriyeli sığınmacıların iç savaş gibi travmatik nedenle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış olmaları, göç nedenleri bakımından Suriyelilerin klasik diaspora yaklaşımı kapsamında değerlendirilmelerini gerektirmektedir.

Tablo 1. Suriye’den Ayrılış Nedenleri

Katılımcıların Suriye’den ayrılış nedenleri	Kamp İçi Katılımcı		Kamp Dışı Katılımcı	
	Sayı	%	Sayı	%
Güvenlik sebepleri	1.331	57,2	1.363	80,8
Siyasi nedenler	440	18,9	211	12,5
Ekonomik nedenler	384	16,5	20	1,2
Sağlık koşulları	132	5,7	76	4,5
Diğer nedenler	40	1,7	17	1,0
Toplam	2.327	100	1.687	100

(Kaynak: AFAD, 2013: 21).

Klasik diaspora ve modern diaspora arasındaki temel farklardan bir diğeri de anavatanı dışına göç etmiş olanların, anavatanlarına geri dönme ile ilgili düşüncelere sahip olup olmaları noktasında ortaya çıkmaktadır. AFAD’ın 2013 yılında yayınlamış olduğu aynı çalışmadaki verilerden yararlanılarak hazırlanmış olan Tablo 2’de ise kamp içi ve kamp dışında yaşayan ve araştırma kapsamında yapılan ankete katılan ve kamp içinde yaşayan 1.350 (%95,4) Suriyelinin ve kamp dışında yaşayan ve araştırmaya katılmış olan 1.060 (%92,3) Suriyelinin gelecekte anavatanlarına dönme düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Suriyelilerin yapılan araştırma sonuçlarına göre gelecekte ülkelerine dönme düşüncesine sahip olmaları Türkiye’deki Suriyelilerin klasik diaspora kapsamında nitelendirilmelerini gerekli kılmaktadır. Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve Özgür Suriye Ordusu’nun (ÖSO) birlikte gerçekleştirdikleri 24 Ağustos 2016’da başlayan ve 216 gün süren Fırat Kalkanı Harekâtı ve 20 Ocak 2018’de başlayan ve devam eden Zeytin Dalı Harekâtı ile kontrol altına alınan bölgelere, Suriye’deki iç savaş nedeniyle Türkiye ve diğer komşu ülkelere göç etmiş olan Suriyeliler ülkelerine geri dönmeye başlamışlardır. Fırat Kalkanı Harekâtı sonrasında 50 bin Suriyeli ülkesine kesin dönüş yapmıştır (Timeturk, 2017). Zeytin Dalı Harekâtı sonrasında ise ülkelerine dönmek isteyen Suriyelilerin ülkelerine kesin dönüş yapmak amacıyla kayıt yaptırdıkları Öncüpınar Sınır Kapısı’nda haftanın beş günü ortalama 200-300 Suriyelinin dönüş kaydı yapılmaktadır (Yeni Akit, 2018). Buradan hareketle Suriye genelinde yeni bir yönetimin başa gelmesi, barış ve huzurun sağlanması durumunda ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve farklı ülkelerde diaspora toplum statüsünde olan Suriyelilerin büyük bir çoğunluğunun ülkelerine dönmeye kararlı oldukları söylenebilir.

Tablo 2. Suriye'ye Dönüş ile İlgili Düşünceleri

Suriye'ye ne zaman dönmeyi düşünüyorsunuz?	Kamp İçi Katılımcı		Kamp Dışı Katılımcı	
	Sayı	%	Sayı	%
Dönmeyi hiçbir zaman düşünmüyor	65	4,6	88	7,7
Suriye'deki karışıklıklar düzeldiği zaman	791	55,9	728	63,4
Yaşadığım şehirdeki karışıklıklar düzeldiği zaman	124	8,8	117	10,2
Yönetim değişikliği gerçekleştiği zaman	358	25,3	173	15,1
En kısa sürede	51	3,6	24	2,1
Diğer	26	1,8	18	1,6
Toplam	1.415	100	1.148	100

(Kaynak: AFAD, 2013: 55).

2017 yılının Ekim ayında tamamlanmış olan “Diaspora Girişimcilik: Türkiye'deki Suriyeli Girişimcilerin Profili” isimli çalışmada Mersin, Hatay, Gaziantep ve Kilis illerinde yürütülmüş olan saha çalışmasında Suriyeli 259 girişimciye ülkelerine dönme konusundaki düşünceleri sorulmuş ve Tablo 3'te yer alan sonuçlar elde edilmiştir (Yıldız, 2017: 200)

Tablo 3. Hatay, Kilis, Gaziantep, Mersin İllerindeki Suriyeli Girişimcilerin Gelecek İle İlgili Düşünceleri

Suriye'ye ne zaman dönmeyi düşünüyorsunuz?	Sayı (n)	Yüzde (%)
Dönmeyi hiçbir zaman düşünmüyor	88	34,0
Suriye'deki karışıklıklar düzeldiği zaman	144	55,6
Yaşadığım şehirdeki karışıklıklar düzeldiği zaman	7	2,7
Yönetim değişikliği gerçekleştiği zaman	13	5,0
En kısa sürede dönmeyi düşünüyorum	0	0
Diğer	7	2,7
Toplam	259	100

(Kaynak: Yıldız, 2017: 200).

Tablo 2'de toplam 2563 katılımcının 153'ü (%5,7) ülkelerine dönme düşüncesinde olmadıklarını belirtirken, Tablo 3'te toplam 259 Suriyeli girişimcinin 88'i (%34) ülkelerine hiçbir zaman dönmeyi düşünmediklerini bildirmişlerdir. Her iki tabloda yer alan oranlar karşılaştırıldığında Suriyeli girişimcilerin ülkelerinde kendileri için bir gelecek görmedikleri bu nedenle hiçbir zaman Suriye'ye dönmeyi düşünmemeleri onların Türkiye'deki durumlarından memnun olmaları veya gelecekte Türkiye üzerinden başka ülkelere göç etme düşüncesinde olmaları ile açıklanabilir.

Tablo 2'de yer alan veriler dikkate alındığında kamp içinde ve dışında yaşayan 2563 Suriyeli sığınmacının 1519'u (%59,27) ülkelerindeki karışıklıklar düzeldiği zaman ülkelere dönme düşüncesine sahip oldukları görülmektedir. Tablo 3'te yer alan ve doktora çalışması kapsamında gerçekleştirilmiş olan

araştırmaya katılan 259 Suriyeli girişimcinin 114'ü (%55,6) ülkelerindeki karışıklıklar düzeldiği zaman ülkelerine dönme düşüncesine sahip oldukları gözlenmektedir. Dolayısıyla Tablo 2 ve Tablo 3'te yer alan veriler birlikte dikkate alındığında katılımcıların büyük çoğunluğunun Suriye genelindeki karışıklıkların düzelmesi durumunda ülkelerine dönme düşüncesine sahip oldukları dikkat çekmektedir. Bu durumda her iki araştırmaya katılmış olan Suriyeliler için ülkenin genel durumunun ön planda olduğu söylenebilir.

Tablo 2'deki verileri dikkate alındığında 2563 Suriyeli sığınmacının 241'inin (%9,4), Tablo 3'te ise 249 Suriyeli girişimcinin 7'sinin (%2,7) yaşadıkları şehirdeki karışıklıklar bittiği zaman ülkelerine dönme düşüncesinde oldukları görülmektedir. Her iki tabloda ülkesine yaşadıkları şehirdeki karışıklıklar sona erdikten sonra dönme düşüncesinde olan katılımcı sayılarının genel toplama oranla oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum ise söz konusu katılımcıların büyük çoğunluğunun Suriye genelinde karışıklıklar çıktıktan sonra ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarını akla getirmektedir.

Ülkelerinde yönetim değişikliği gerçekleşikten sonra Suriye'ye dönme konusunda Tablo 2'deki kamp içinde ve kamp dışında bulunan toplam 2563 katılımcının 531'inin (%20,7) ve Tablo 3'teki toplam 259 Suriyeli girişimcinin ise 13'ünün (%5) Suriye'deki mevcut yönetim değişikikten sonra ülkelerine dönme düşüncesinde oldukları görülmektedir. Bu noktada Tablo 2'de yer alan katılımcıların önemli bir kısmının Suriye'deki yönetimin kontrollünde olduğu bölgeden göç etmiş olduklarını akla getirmekte dolayısıyla Türkiye'ye göç etmiş olmalarının ardında ise mevcut yönetimin olumsuz uygulamalarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkelerine en kısa sürede dönme düşüncesi ile ilgili olarak Tablo 2'deki 2563 Suriyelinin 75'i (%2,93) ülkelerine dönme düşüncesine sahipken Tablo 3'teki 259 Suriyeli girişimcinin hiçbirinin ülkelerine en kısa zamanda dönme gibi bir düşünceye sahip olmadıkları görülmektedir. Tablo 2'de yer alan katılımcıların en kısa zamanda ülkelerine dönme düşüncesine sahip olmaları aile bireylerinin bazılarının veya büyük bir kısmının Suriye'de kalmış olmaları ve Türkiye'deki koşullardan memnun olmamaları ile açıklanabilir. Bununla birlikte Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin çeşitli illerde gettolaşmaya başladığı ve bu göçmenlerin alışverişlerini Suriyeli mikro girişimcilerden (Küçük market, lokanta, fırın) yaptıkları gerçeği de Suriyeli girişimcilerin Türkiye'den en kısa sürede ayrılmama nedeni olarak açıklanabilir.

Tablo 2'de kamp içinde ve kamp dışında yaşayan toplam 2563 Suriyeli sığınmacının 44'ü (%1,7) Suriye'ye dönme konusunda anket formunda yer alan seçenekler dışında başka bir düşünceye sahip oldukları dikkat çekerken, aynı ifade ile ilgili olarak Tablo 3'te yer alan 259 Suriyeli girişimcinin 7'sinin (%2,7) bu düşüncede oldukları görülmektedir. Bu durum, söz konusu katılımcıların Türkiye'de yeni bir yaşam kurma düşüncesinde oldukları veya yeterli birikime sahip olduktan sonra yasal yollardan veya kaçak yollarla Avrupa'ya gitme düşüncesinde olduklarını akla getirmektedir.

Her ne kadar Türkiye'de kendi işlerini kurarak yeni bir ülkede yeni bir yaşamın ilk adımlarını atmış olmaları ülkelerine geri dönme düşüncesinde olmadıklarını akla getirirse de Tablo 2'de yer alan toplam 2563 Suriyeli sığınmacının 2366'sı (%92,31) uygun şartlar (ülkesindeki karışıklıklar düzeldiği zaman, yaşadığı şehirdeki karışıklıklar düzeldiği zaman, yönetim değişikliği gerçekleşikten sonra, en kısa zamanda) gerçekleşikten sonra ülkelerine dönme düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre, Türkiye'de kendi işini kurmuş olan 259 Suriyeli girişimcinin 164'ünün (%63,3) gelecekte şartlar (ülkesindeki karışıklıklar düzeldiği zaman, yaşadığı şehirdeki karışıklıklar düzeldiği

zaman, yönetim değişikliği gerçekleştikten sonra, en kısa zamanda) uygun olduğunda anayurtlarına dönme düşüncelerine sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada hem kamp içinde ve kamp dışında yaşayan Suriyelilerin, hem de doktora çalışması kapsamında gerçekleştirilmiş olan araştırmaya katılmış Suriyeli girişimcilerin ülkelerinden göç etme nedenlerinin travmatik bir nedene dayanması ve ülkelerine bir gün dönme düşüncesine sahip olmaları bakımından klasik diaspora yaklaşımı kapsamında yer aldıkları kabul edilebilir.

7. SONUÇ

“Diaspora” kavramının tarihsel süreç içinde yaşanan gelişme ve değişimlere bağlı olarak sadece travmatik olaylar neticesinde ülkelerini terk etmek zorunda kalmış olan toplulukları ifade eden klasik dar anlamından kurtulmuştur. Bugün “diaspora” kavramı, insanların kendi özgür iradeleriyle ticari, eğitim, daha iyi bir yaşam hayali veya uzak ülkelerdeki yakınlarının yanına yerleşme gibi travmatik olmayan çok farklı nedenlerle anavatanlarını terk eden toplulukları da kapsayan daha geniş bir anlama sahiptir. Diaspora kavramındaki bu anlamsal genişleme ve değişim klasik diaspora yaklaşımının geçmişte kaldığı veya önemini yitirdiği anlamına gelmemektedir. Bire başka deyişle, günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler insanların farklı ülkelere farklı nedenlerle gönüllü olarak gidip yerleşmelerine olanak sağlaması artık klasik diaspora yaklaşımı kapsamında değerlendirilebilecek olayların yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim, içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli göç olaylarından birisi olan ve Tunus'ta 2010 yılında başlayan Arap Baharı Ortadoğu ve Afrika'daki birçok ülkede çeşitli halk gösterilerine neden olmuştur. Arap Baharı kimi ülkelerde sadece halk gösterileri olarak kendini gösterirken Mısır, Libya gibi ülkelerde yönetimin değişimine neden olmuştur. Ancak Arap Baharının etkilerinin hala devam ettiği ülkelerin başında bugün Suriye gelmektedir ki ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar sürmektedir. Ülkenin genelinde hissedilen bu olumsuz durum ise kendilerini güvende hissetmeyen Suriye vatandaşlarının komşu ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Bugün 3,5 milyon Suriyeliyi kamplarda ve kamp dışında geçici koruma kapsamında ağırlayan Türkiye'nin dünyada en fazla Suriyeli sığınmacının bulunduğu ve Suriyeli sığınmacıların giderlerini karşılamak amacıyla en fazla harcamanın yapıldığı ülke olduğu aşikârdır. 2010 yılında Arap Baharı başlamadan önce Suriye'den başka ülkelere son 7 yılda yaşandığı yoğun gibi bir göç yaşanmamış olması göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerinde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar nedeniyle Suriyelilerin başka ülkelere göç etmeye başlamalarının travmatik bir nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Gerek, AFAD'ın 2013 yılında kamp içinde ve kamp dışında yaşayan 2563 Suriyeli sığınmacının katılımı ile gerçekleştirdiği çalışma neticesinde elde edilen verilerin gerekse 2017 yılında Hatay, Kilis, Mersin ve Gaziantep illerinde Suriyeli girişimcilere yönelik olarak gerçekleştirilen doktora çalışması neticesinde elde edilen veriler bir arada değerlendirildiğinde Türkiye'deki Suriyelilerin ve Suriyeli girişimcilerin durumlarının klasik diaspora yaklaşımı ile örtüştüğü söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AFAD, (2013). “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları”, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı , https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf, (12.04.2018).
- Ağır, Osman-Sezik, Murat (2015), “Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları”, *Birey ve Toplum*, Cilt 5, Sayı. 9, (95-122).
- Aksoy, Zeynep (2012), “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt.5, Sayı.20, (292-303).
- Bolt, Paul (1997), “Chinese Diaspora Entrepreneurship, Development, and the World Capitalist System”, *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Vol.6, Issue.2, (215-235).
- Bülbül, Serpil - Köse, Ali (2010), “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. Cilt.39, Sayı.1, (75-94).
- Cohen, Robin (1996), “Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers”, *International Affairs*.Vol.72, Issue.3, (507-520).
- Dufoix, Stéphane (2011), *Diasporalar*, Çev: Işık Ergüden Hrant Dink Vakfı Yay, İstanbul
- Genel, M. Gökhan (2014), “Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü: Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a”, *Selçuk İletişim*, Cilt.8, Sayı.3, (301-338).
- Harima, Aki (2014), “Network Dynamics of Descending Diaspora Entrepreneurship: Multiple Case Studies with Japanese Entrepreneurs in Emerging Economies”, *Journal of Entrepreneurship Management and Innovation*, Vol.10, Issue.4, (65-92).
- Kaya, Ayhan (2000). *Berlin’deki Küçük İstanbul Diyasporada Kimliğin Oluşumu*. Buke Yayınları, İstanbul.
- Kaya, İlhan-Uğurlu, Ömer (2014), “Ulusötesi Milliyetçilik Bağlamında Avrupa Kürt Diasporası”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.6, Sayı.11, (194-210).
- Kurtoğlu, Ayça (2005), “Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler”, *European Journal of Turkish Studies*, Sayı.2, (1-28).
- Newland, Kathleen- Tanaka, Hiroyuki (2010), *Mobilizing Diaspora Entrepreneurship For Development*, Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Ojo, Sanja (2013), *Diaspora Entrepreneurship: A Study Of Nigerian Entrepreneurs In London*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of East London, London.
- Oran, Baskın (2009). *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Kitabevi, Ankara.
- Özocak, Özer (2014), “Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası”, *Yeni Türkiye*, Sayı.60, (1-11).
- Parladır, H. Saim ve Özkan, Devrim (2014), “Diaspora Studies in Social Sciences: Modernity, Power and Identity”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.2, Sayı.20, (101-124).
- Reis, Michele (2004), “Theorizing Diaspora: Perspectives on ‘Classical’ and ‘Contemporary’ Diaspora”, *International Migration*, Issue.42, (41-60).
- Şahin, Cengiz (2001), “Yurtdışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisi İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt.21, Sayı.2, (57-67).

- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (1 Şubat 2015), “Kitlemel Akınlar”, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlemel-akinlar_409_558_559, (11.05.2018).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (5 Nisan 2018), “Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler”, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (11.05.2018).
- Timeturk, (1 Mayıs 2017), “Kaç Suriyeli ülkesine döndü?”, <https://www.timeturk.com/kac-suriyeli-ulkesine-dondu/haber-609477>, (12.04.2018).
- Ulusoy, Ergin (2015), “Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi”, (ss. 57-73), IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, Dumlupınar Üniversitesi, 14-17 Mayıs 2015, Kütahya
- UN. (2016), “International Migration Report 2015”, United Nations, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf, (11.04.2018).
- Wolff, Valérie - Opoku-Owusu, Stella. (2016). *Diaspora Engagement on Country Entrepreneurship and Investment Policy Trends and Notable Practices in the Rabat Process region*. (pp. 1-27). International Center for Migration Policy Deveopment, 5-6 October, Bamako Mali, http://migration4development.org/sites/default/files/en_final_background_paper.pdf, (25.08.2017).
- Yaldız, Fırat (2013), “Diaspora Kavramı: Tarihçe, Gelişme ve Tartışmalar”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.18, (289-318).
- Yaldız, Fırat (2014), “Diaspora Kavramı Bağlamında On İki Ada Türk Toplumunu”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.5, Sayı.2, (43-64).
- Yavuzcan, H. İsmail. (2007), “Almanya'da Türk Ve İranlı İşletmeciler Örneğinde Etnik Ekonomi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı.53, (674-697).
- Yeni Akit, (22 Mart 2018), “Sınırdaki izdiham! Yıllar sonra ilk kez... Suriyeliler dönüyor”, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/sinirda-izdiham-yillar-sonra-ilk-kez-suriyeliler-donuyor-438914.html>, (12.04.2018).
- Yıldız, Savaş (2017), *Diaspora Girişimcilik: Türkiye'deki Suriyeli Girişimcilerin Profili*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.